

ANETA DOMAGAŁA, URSZULA MIRECKA

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
Zakład Logopedii i Językoznawstwa Stosowanego

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5955-5164>, <https://orcid.org/0000-0002-2515-8205>

Sprawności grafomotoryczne dzieci realizujących obowiązek rocznego przygotowania przedszkolnego – o potrzebie oceny szerokokresowej

Graphomotor Skills in Children Carrying Out the One-Year Preschool Preparation Obligation – the Need of Wide Range Assessment

STRESZCZENIE

W artykule podjęto problem oceny sprawności grafomotorycznych dzieci realizujących obowiązek rocznego przygotowania przedszkolnego. Na podstawie ustaleń płynących z literatury przedmiotu i własnych badań empirycznych wskazano na potrzebę wypracowania szerokokresowych narzędzi diagnostycznych służących ocenie sprawności grafomotorycznych u dzieci przed rozpoczęciem edukacji szkolnej. Określono zakres oceny grafomotoryki u dzieci realizujących obowiązek rocznego przygotowania przedszkolnego; przedstawiono propozycję własną, adekwatnie do ujęcia grafomotoryki na dwu dopełniających się płaszczyznach (przebiegu oraz wytworu), z wielowymiarową oceną każdej z nich. Nowa technika diagnostyczna „Profil sprawności grafomotorycznych. Wersja dla dzieci realizujących obowiązek rocznego przygotowania przedszkolnego” jest aktualnie opracowywana w wersji do badań normalizacyjnych zaplanowanych we współpracy z gdańską Pracownią Testów Psychologicznych i Pedagogicznych.

Słowa kluczowe: diagnoza; gotowość szkolna; grafomotoryka; roczne przygotowanie przedszkolne; trudności grafomotoryczne

SUMMARY

The article investigates the issue of graphomotor skills assessment in children carrying out the one-year preschool preparation obligation. On the basis of the findings included in the academic literature and of the own empirical research, the need of developing wide range diagnostic tools for the

graphomotor skills assessment in children below mandatory school age has been pointed out. The range of graphomotor skills assessment in children carrying out the one-year preschool preparation obligation was determined; our own proposal, relevant to graphomotorics at two complementary levels was presented: the course and products of graphomotor skills in accordance with the proposed interpretation of phenomena, with the multidimensional assessment of each of them. New technique of diagnosing “The Profile of Graphomotor Skills. Version for children carrying out the one-year preschool preparation obligation” is currently being conducted in collaboration with the Psychological and Pedagogical Tests Lab in Gdańsk.

Key words: diagnosis, graphomotor skills, school maturity, one-year preschool preparation

WPROWADZENIE

Tematem niniejszego artykułu są sprawności grafomotoryczne dzieci realizujących obowiązek rocznego przygotowania przedszkolnego. Trudności w sferze grafomotoryki (tu zasadniczo: trudności w pisaniu) stanowią poważną barierę w edukacji szkolnej oraz w późniejszym życiu zawodowym i osobistym jednostki. Opracowanie teoretycznych zagadnień dotyczących oceny grafomotoryki na etapie przedszkolnym oraz wskazanie rozwiązań praktycznych stanowi o lepszym wsparciu dzieci w ich rozwoju w tej sferze, lepszym przygotowaniu do nauki w szkole, i nowych formach pomocy osobom potrzebującym.

Aktualnie autorki artykułu pracują nad nowym narzędziem do oceny grafomotoryki u dzieci realizujących obowiązek rocznego przygotowania przedszkolnego. Projektowane narzędzie diagnostyczne, z uwagi na wiek osób badanych, będzie stanowiło (docelowo jako test, po dokonaniu normalizacji) dopełnienie metod diagnozy specjalistycznej w sferze grafomotoryki – narzędzi opracowanych uprzednio dla dzieci z klas I–VI szkoły podstawowej:

- a) „Profilu sprawności grafomotorycznych” (Domagała, Mirecka 2010b) – techniki diagnozowania dzieci w wieku 7–13 lat, opracowanej na podstawie badań empirycznych zrealizowanych przez autorki w grupie 300 uczniów klas I–VI szkoły podstawowej;
- b) znormalizowanej „Skali oceny sprawności grafomotorycznych” (Domagała, Mirecka 2017d), przygotowanej przez autorki na bazie „Profilu sprawności grafomotorycznych”, we współpracy z gdańską Pracownią Testów Psychologicznych i Pedagogicznych – badania normalizacyjne PTPiP przeprowadziła z udziałem około 1000 uczniów klas I–VI szkół podstawowych na terenie całego kraju.

Wskazane narzędzia wykorzystywane są obecnie w poradniach specjalistycznych na terenie całego kraju (mogą być stosowane przez pedagogów, psychologów, logopedów). Brakuje natomiast narzędzia do kompleksowej oceny sprawności grafomotorycznych na etapie przygotowawczym do nauki szkolnej (co ujawnił przegląd metod diagnostycznych – Domagała, Mirecka 2015b, 2016).

Jednocześnie, w obecnym czasie, kluczowe znaczenie ma odpowiedniość narzędzi diagnostycznych względem nowych rozwiązań systemowych przyjętych w oświacie (Kwaśniewska, Lenzion, Żaba-Żabińska 2018).

Podjęcie problematyki grafomotoryki u dzieci przed rozpoczęciem nauki szkolnej, z uwzględnieniem prac nad nowym narzędziem diagnostycznym, jest konsekwencją wcześniej zrealizowanych prac badawczych. Eksperci ocenili, że uprzednio opracowane narzędzie dla dzieci od 7. do 14. roku życia „Profil sprawności grafomotorycznych” (Domagała, Mirecka 2010b) jest jedynym dostępnym współczesnym narzędziem do badania grafomotoryki, które m.in. może stanowić element oceny gotowości szkolnej (Krasowicz-Kupis, Wiejak, Gruszczyńska 2015) – w sytuacji, gdy nie ma tego typu narzędzia adresowanego do dzieci w wieku przedszkolnym. Mając to na uwadze, autorki postanowiły przygotować narzędzie bezpośrednio do badania dzieci młodszych, z dostosowaniem do etapu poprzedzającego naukę pisania. Umożliwia to proponowane szerokie ujęcie grafomotoryki (Domagała, Mirecka 2015a, 2017b). We wcześniejszych badaniach empirycznych wykazano zależność między takimi rodzajami czynności grafomotorycznych jak pisanie i kreślenie wzorów – oceny sprawności grafomotorycznych w wymiarze podstawowym można zatem dokonać na podstawie prób reprodukcji wzorów literopodobnych, co jest szczególnie pomocne w diagnozowaniu dzieci, które nie rozpoczęły jeszcze nauki pisania czy opanowały pisanie w stopniu elementarnym (Domagała i Mirecka, 2015a 2014/2015).

SPRAWNOŚCI GRAFOMOTORYCZNE U DZIECI – O POTRZEBIE SZEROKOZAKRESOWYCH NARZĘDZI DIAGNOSTYCZNYCH

Wcześniejsze własne badania empiryczne w grupie uczniów w wieku 7–13 lat (Domagała, Mirecka 2015a), a następnie także badania normalizacyjne dotyczące „Skali oceny sprawności grafomotorycznych” (Domagała, Mirecka 2017d) ujawniły szereg zjawisk niepożądanych w zakresie przebiegu i wytworów czynności grafomotorycznych – o wielu z nich można sądzić, że są związane z brakiem odpowiednich wzorców bądź treningu na najwcześniejszym etapie kształtowania sprawności grafomotorycznych. Dane dotyczące przebiegu czynności grafomotorycznych informują przykładowo, że w przedziale wiekowym 7–13 lat 42% dzieci ma nieprawidłowy chwyt narzędzia pisarskiego, 36% nie zachowuje prawidłowej odległości palców od końcówki piszącej, 41% cechuje się nieprawidłową pozycją tułowia w czasie wykonywania czynności grafomotorycznych, 80% cechuje się nieprawidłową pozycją głowy, 32% nie ma stabilnej pozycji na krześle, 28% pracuje niemiernie (zwalnia, przyspiesza, pracuje z wyraźnymi oznakami męczliwości, z długimi bądź częstymi przerwami). Niepokojące

ustalenia dotyczą również wytworów czynności grafomotorycznych, przykładowo 40% uczniów cechuje niestabilna linia podczas zapisywania tekstu (linia drżąca, nierówności, skrzywienia linii), wytwory 40% dzieci zdradzają nieprawidłowy nacisk narzędzia piszącego (śląd pisma zbyt mocny, zbyt słaby, zmienny), 75% uczniów nie zachowuje prawidłowej formy i estetyki liter.

Wysoki odsetek zjawisk niepożądanych stwierdzono w najwcześniejszym okresie nauki szkolnej, u uczniów klas I – szczegółowa ocena sprawności grafomotorycznych na tym etapie edukacji ujawniła u większości dzieci nieprawidłowości odnośnie do postawy ciała oraz sposobu trzymania narzędzia graficznego, blisko połowa dzieci przejawiała także trudności z usytuowaniem kartki ze wzorami do reprodukcji / tekstem do przepisania względem osi ciała i krawędzi ławki podczas wykonywania czynności grafomotorycznych (Domagała, Mirecka, 2017a). Ponieważ wzmiankowane badania empiryczne przeprowadzono pod koniec roku szkolnego (tj. po roku edukacji szkolnej), zasadne są obawy, że zarejestrowane nieprawidłowości nabierają u uczniów trwałego charakteru. W kontekście wyników uzyskanych przez uczniów klasy I autorki postulowały więc konieczność oddziaływań profilaktycznych przed rozpoczęciem nauki szkolnej; pożądane zachowania w sferze grafomotoryki winno się kształtować w okresie przedszkolnym (tu: w odniesieniu do takich czynności grafomotorycznych, jak rysowanie, kreślenie szlaczeków czy wzorów literopodobnych), co pozwoli odpowiednio przygotować dziecko do późniejszej nauki pisania. Ponieważ w naszym kręgu kulturowym optymalne warunki do pisania daje pisanie ręką prawą, szczególną uwagę należy poświęcić dzieciom leworęcznym (w badaniach własnych ich odsetek w klasach I był stosunkowo wysoki – wynosił 12%). Co ważne, w badaniach własnych stwierdzono różnice zależne od płci – dziewczynki osiągnęły lepsze rezultaty niż chłopcy w aspekcie wytworów czynności grafomotorycznych (we wszystkich badanych kategoriach zjawisk), ale w aspekcie przebiegu czynności grafomotorycznych prawidłowość ta nie występowała (w niektórych kategoriach dziewczynki osiągnęły lepsze wyniki od chłopców [tu np. współpraca rąk podczas wykonywania czynności grafomotorycznych, usytuowanie kartki względem osi ciała i krawędzi ławki], a niektórych gorsze [tu np. sposób trzymania narzędzia pisarskiego]). Konsekwencją ujawnienia w toku badań empirycznych wielorakich problemów w sferze grafomotoryki u uczniów klas I szkoły podstawowej (oraz uczniów klas wyższych, których problemy częstokroć ulegają intensyfikacji wraz ze wzrostem wymagań szkolnych dotyczących np. tempa pisania, czasu pracy na lekcji – Domagała, 2012, Domagała, Mirecka 2017e), musi być dociekanie przyczyn tego stanu, m.in. w uwarunkowaniach rozwoju sprawności grafomotorycznych w okresie poprzedzającym naukę pisania ręcznego.

Badania sprawności grafomotorycznych dzieci na różnych poziomach edukacji prowadzone są przez autorki systematycznie od 2007 r. (m.in. z uwzględnieniem zagadnień oceny podłużnej u uczniów ujawniających trudności grafo-

motoryczne w młodszym wieku szkolnym [Domagała, Mirecka 2017e] czy indywidualizacji procedur diagnozowania zaburzeń grafomotoryki u dzieci ze schorzeniami neurologicznymi, które nie opanowały w dostatecznym stopniu pisania [Domagała, Mirecka 2017c]). Na poziomie rocznego przygotowania przedszkolnego grafomotoryka była badana w sposób planowy w ramach pracy magisterskiej Małgorzata Majcher pt. *Sprawności grafomotoryczne dzieci 6-letnich* (na kierunku logopedia z audiologią Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie – promotorzy: autorki niniejszego artykułu). Badania empiryczne, z wykorzystaniem prób eksperymentalno-klinicznych zaprojektowanych przez promotorów, zostały zrealizowane w 20-osobowej grupie dzieci po zakończeniu przez nie rocznego przygotowania przedszkolnego. Przebieg części badania każdego dziecka został zarejestrowany za pomocą kamery, dzięki czemu uzyskano materiał audiowizualny do analizy zjawisk w aspekcie przebiegu czynności grafomotorycznych. W tym zakresie wyniki badań wskazały, że najczęstszymi trudnościami występującymi u dzieci były te, które dotyczyły sposobu trzymania narzędzia pisarskiego (tu: rozmaite niewłaściwe układy kciuka, palca wskazującego i środkowego; zwykle zbyt mała odległość palców od końcówki piszącej) oraz postawy siedzącej (tu zwykle: nadmierne pochycenie tułowia i głowy, także opieranie tułowia w całości o stolik czy trzymanie głowy bardzo blisko kartki). Często dzieci pracowały szybko, ale przebieg czynności grafomotorycznych był nieprawidłowy – właściwe wzorce nie zostały opanowane. W zakresie wytworów czynności grafomotorycznych odnotowano szereg rozmaitych nieprawidłowości w obrębie każdej z badanych kategorii zjawisk. Jednym z podstawowych problemów okazał się niewłaściwy nacisk narzędzia piszącego (tu zwykle: zbyt mocny ślad pisarski lub zmienna wyrazistość śladu – w ocenie dokonywanej z wykorzystaniem odbitek reprodukcji wzorów przez kalkę). Cennym źródłem informacji na temat trudności występujących podczas kreślenia wzorów były rozmowy końcowe z dziećmi (po wykonaniu prób diagnostycznych – zgodnie z sugestiami zawartymi w literaturze przedmiotu, np. Gruszczyk-Kolczyńskiej 2011). Dzieci najczęściej zgłaszały męczliwość ręki podczas pracy. Dodatkowo przeprowadzono wywiad z nauczycielami wychowania przedszkolnego na temat trudności, jakie napotykają dzieci, przygotowując się do nauki pisania (zgłaszano brak możliwości kontroli indywidualnych zachowań dzieci w toku zajęć grupowych). Wyniki tych badań częściowo zaprezentowano w osobnym artykule (Domagała, Mirecka, Majcher 2018).

Aktualną wiedzę na temat sprawności grafomotorycznych dzieci rozpoczynających edukację szkolną w Polsce oceniamy jako niepełną – badania w tym zakresie, rzadko prowadzone, ograniczają się zazwyczaj do wąskich aspektów zjawiska (np. Grzesiak, Naskręt i Bronikowski 2014) lub stanowią jeden z elementów oceny dojrzałości szkolnej gotowości szkolnej (np. Buchnat 2013; Grzywniak 2013; Skibska 2014; Chojak 2016). W diagnostyce gotowości do

nauki pisania sprawności grafomotoryczne oceniane są na podstawie prób rysowania – odwzorowywania kształtów graficznych, prostych i złożonych figur geometrycznych, asymetrycznych układów linearnych o charakterze abstrakcyjnym (np. Bogdanowicz, 2003; Tryzno, 2008; Wilgocka-Okoń, 2010; Bogdanowicz i Kalka 2011; Korendo i Cieszyńska, 2012), z koncentracją na ocenie wytworu. Obserwacja dziecka podczas wykonywania czynności grafomotorycznych jest natomiast ograniczona (co sygnalizowano wcześniej w charakterystyce grafomotoryki w ujęciu logopedycznym – Domagała, Mirecka 2017b). Ocenę grafomotoryki u dzieci, w naszej opinii, należy znacznie poszerzyć. Pożądane jest odstąpienie w ocenie sprawności grafomotorycznych od koncentracji na wytworze (co narzucają definicje dysgrafii ograniczające ją do obniżonej czytelności/nieczytelności zapisu i braku estetyki [np. Bogdanowicz, Bucko, Czabaj 2008] i tak, jak powszechnie widzą to nauczyciele i rodzice) oraz przejście od ogólnej oceny grafomotoryki (tak jak proponują to popularne narzędzia ukierunkowane na diagnozę dojrzałości/gotowości szkolnej w sposób całościowy, np. Janiszewskiej 2012) do oceny wieloaspektowej.

Odnosnie do przebiegu czynności grafomotorycznych – w zbyt małym stopniu uwzględnia się fakt, że rozwój umiejętności pisania w aspekcie motorycznym jest uzależniony nie tylko od sprawności manualnej (szczególnie w zakresie manipulowania narzędziem pisarskim), ale także od sprawności w zakresie dużej motoryki (zwłaszcza koordynacji ruchów, zdolności przekraczania linii środkowej ciała), prawidłowej kinestezji (świadomości położenia ciała w przestrzeni), odpowiedniego napięcia mięśniowego, właściwej stabilizacji stawów związanych – bezpośrednio i pośrednio – z czynnością pisania; dzięki tym czynnikom opanowane są schematy ruchowe, co prowadzi do zautomatyzowania procesu pisania (zob. St. John 2013). W literaturze anglojęzycznej zwraca się uwagę na fakt obniżenia poziomu sprawności grafomotorycznych w związku z fizycznym aspektem pisania ręcznego – obserwowane u dzieci zaburzenia koordynacji ruchowej, wolne tempo czynności motorycznych, nieumiejętność zapamiętywania ruchów potrzebnych do formowania liter stanowią przyczynę problemów z poprawnym zapisem liter, estetycznym pismem, utrzymaniem pisma w liniaturze, odstępami i organizacją pisma na stronie, przepisywaniem z tablicy / z książki, precyzyjnym i szybkim pisaniem; badania uczniów ze stwierdzoną dysgrafią ujawniają także niewłaściwy chwyt, nieprawidłową pozycję nadgarstka i postawę ciała, niewłaściwe położenie kartki, mieszanie liter drukowanych /kursywy, liter wielkich/małych, nieregularną wielkość, kształt i pochylenie liter (Rief i Heimburge 2007).

W piśmiennictwie anglojęzycznym termin *sprawności grafomotoryczne* (ang. *graphomotor skills*) odnoszony jest przede wszystkim do sprawności rysowania i pisania ręcznego (ang. *handwriting*) – podkreśla się, że czynności te służą utrwalaniu/rejestrowaniu doświadczeń, myśli, jak również komunikowaniu się z otoczeniem społecznym (Ziviani i Wallen 2006). W naszym ujęciu trudności

grafomotoryczne u dzieci przedszkolnych (w dalszej perspektywie, w wymiarze podstawowych umiejętności szkolnych – trudności w zakresie pisania ręcznego) w obszarze edukacji wiążemy ściśle z zaburzeniami komunikacji pisemnej. W kontekście specyficznych trudności w pisaniu za niekorzystne dla uczniów uważamy sytuowanie zaburzeń grafomotoryki poza obszarem dysleksji rozwojowej (i szerzej: specyficznych zaburzeń uczenia się), tak jak przyjęto w najnowszej klasyfikacji DSM-5 (*Kryteria diagnostyczne z DSM-5®. Desk reference 2015*, red. P. Gałęcki, Ł. Świącicki – trudności w zakresie pisania ręcznego zostały pomieszczone w kategorii rozwojowego zaburzenia koordynacji – 315.4, sytuowanej w obrębie zaburzeń ruchowych; pisanie zrównano tu z takimi aktywnościami, jak posługiwanie się sztucami czy jazda na rowerze). Z punktu widzenia komunikacji pisemnej na sprawnościach grafomotorycznych i ortograficznych, zespolonych ze sobą (trzeba w tym miejscu podkreślić, że trudności grafomotoryczne mogą negatywnie wpływać na rozwój sprawności ortograficznych – Domagała, Mirecka 2010a, 2011) zasadza się czynność pisania.

ZAKRES OCENY GRAFOMOTORYKI U DZIECI REALIZUJĄCYCH OBOWIĄZEK ROCZNEGO PRZYGOTOWANIA PRZEDSZKOLNEGO – PROPOZYCJA WŁASNA

Grafomotoryka ma podstawowe znaczenie dla funkcjonowania społecznego człowieka: jego edukacji i rozwoju osobistego – nadając jej taką wagę, w prowadzonych obecnie badaniach proponujemy:

- ocenę sprawności grafomotorycznych dzieci realizujących obowiązek rocznego przygotowania przedszkolnego na dwu dopełniających się płaszczyznach – w aspekcie przebiegu czynności grafomotorycznych polegających na reprodukcji wzorów literopodobnych i w aspekcie wytworów czynności grafomotorycznych,
- wielowymiarową ocenę sprawności grafomotorycznych w obydwu aspektach: w aspekcie przebiegu czynności grafomotorycznych z uwzględnieniem zjawisk normatywnych i niepożądanych dotyczących ręki wiodącej i pomocniczej, sposobu trzymania narzędzia graficznego, usytuowania kartki, postawy siedzącej oraz tempa pracy; w aspekcie wytworów czynności grafomotorycznych z uwzględnieniem zjawisk normatywnych i niepożądanych dotyczących nacisku narzędzia piszącego, stabilności linii, formy i proporcji znaków literopodobnych, ich wielkości oraz pochylenia, połączenia znaków literopodobnych we wzorach, organizacji wersu i strony. Dla celów oceny śladu pisarskiego, podstawowej umiejętności prowadzenia linii, proponuje się pozyskanie od dzieci odbitek reprodukcji wzorów przez kalkę.

Badanie dziecka ma charakter indywidualny.

Procedura badania uwzględnia:

I. W kontakcie z dzieckiem:

1. Rozmowę wstępną z osobą badaną, mającą na celu nawiązanie kontaktu z dzieckiem i przygotowanie go do wykonania prób diagnostycznych.
2. Przeprowadzenie prób diagnostycznych.
3. Rozmowę końcową z dzieckiem, mającą na celu uzyskanie od badanego informacji na temat wykonanych zadań (łatwości zadań; ewentualnych trudności, które wystąpiły w toku badania) i podziękowanie dziecku za udział w badaniu.

II. Po zakończeniu badania dziecka:

1. Analizę informacji odnotowanych w toku badania w „Protokole obserwacyjnym” oraz dokonanie oceny końcowej dotyczącej przebiegu czynności grafomotorycznych.
2. Analizę pozyskanych próbek wzorów literopodobnych wedle kategorii opisu zjawisk wyszczególnionych w „Karcie oceny wytworów czynności grafomotorycznych” oraz dokonanie oceny końcowej dotyczącej wytworów grafomotorycznych.

Na obecnym etapie ustaleń badanie diagnostyczne dziecka (pkt. I. 2) uwzględnia następujące próby eksperymentalno-kliniczne:

1. Reprodukacja wzoru literopodobnego wymagającego dokończenia.

Zadaniem dziecka jest dokończenie szlaczka – na kartce z zeszytu z liniaturą, nieposiadającej marginesu, widnieje fragment wzoru (jego 5 pojedynczych, identycznych elementów – połączonych ze sobą znaków falistych, zaokrąglonych, podobnie jak np. w przypadku litery „U”). Pomiędzy kartki zeszytu włożona jest kalka służąca uzyskaniu odbitki na odwrocie kartki, na której dziecko reprodukowało wzór (do późniejszej oceny próbki wedle kategorii opisu zjawisk wyszczególnionych w „Karcie oceny wytworów czynności grafomotorycznych” – pkt. II. 2).

2. Reprodukacja wzoru literopodobnego wymagająca przerysowania wzoru prezentowanego dziecku na osobnej kartce.

Zadaniem dziecka jest przerysowanie wzoru widniejącego na kartce wielkości zeszytu (bez liniatury i bez marginesu), usytuowanego u góry strony – jest to wzór nieciągły zawierający elementy o kształcie laseczek, pętelek, podobnie jak np. w literach: „l”, „e”). Pomiędzy kartki zeszytu, na których dziecko kreśli wzór, włożona jest kalka (jak w próbie 1). Kartka z wzorem do przerysowania umieszczona jest przed dzieckiem, w linii środkowej ciała.

3. Reprodukacja wzorów literopodobnych wymagająca przerysowania wzorów prezentowanych dziecku na osobnej kartce.

Zadaniem dziecka jest przerysowanie wzorów widniejących na kartce wielkości zeszytu (bez liniatury i bez marginesu), usytuowanych u góry strony – są to dwa wzory: ciągły i nieciągły, zawierające elementy o kształcie owali, kresek pionowych i ukośnych, laseczek – zbliżone do liter: „M”, „O”, „I”). Pomiędzy kartki zeszytu, na których dziecko kreśli wzór, włożona jest kalka (jak we wcześniejszych próbach). Kartka z wzorem do przerysowania umieszczona jest przed dzieckiem, w linii środkowej ciała.

Ocena dziecka dokonywana po zakończeniu badania obejmuje:

1. Ocenę przebiegu czynności grafomotorycznych zgodnie ze sposobem postępowania diagnostycznego określonym w „Protokole obserwacyjnym”, z uwzględnieniem najistotniejszych zjawisk dotyczących sprawności grafomotorycznych – w ramach kategorii oceny takich, jak:

- I. Ręka wiodąca,
- II. Sposób trzymania narzędzia graficznego,
- III. Układ ręki wiodącej,
- IV. Ręka pomocnicza
- V. Usytuowanie kartki,
- VI. Postawa siedząca,
- VII. Tempo pracy.

Ocena tempa pracy dokonywana jest w trakcie badania na podstawie pomiaru czasu wykonania poszczególnych prób przez dziecko (i czasu wykonania przez dziecko wszystkich prób ogółem). Ocena przebiegu czynności grafomotorycznych w pozostałych kategoriach dokonywana jest bezpośrednio po badaniu dziecka i jest to ocena punktowa.

2. Ocenę wytworów czynności grafomotorycznych zgodnie ze sposobem postępowania diagnostycznego określonym w „Karcie oceny wytworów czynności grafomotorycznych”, z uwzględnieniem najistotniejszych zjawisk dotyczących sprawności grafomotorycznych – w ramach kategorii oceny takich jak:

- I. LINIA (nacisk narzędzia piszącego, stabilność linii),
- II. ZNAKI LITEROPODOBNE (forma znaków literopodobnych, proporcje w obrębie znaku literopodobnego),
- III. ZNAK LITEROPODOBNY W STRUKTURZE WZORU (wielkość znaków literopodobnych w strukturze wzoru, ich pochylenie, połączenia znaków literopodobnych we wzorach),

- IV. ZAPIS WZORÓW LITEROPODOBNYCH (pochylenie wzorów literopodobnych, wielkość wzorów literopodobnych),
- V. ORGANIZACJA WERSU (odstęp między jednostkami składowymi wzorów literopodobnych, utrzymanie wzorów w linijce),
- VI. ORGANIZACJA STRONY (usytuowanie wzorów w układzie poziomym i pionowym).

Ocena wytworów czynności grafomotorycznych to ocena punktowa.

W badaniu z zastosowaniem „Profilu sprawności grafomotorycznych. Wersja dla dzieci realizujących obowiązek rocznego przygotowania przedszkolnego” uzyskujemy rezultaty indywidualne dla każdego dziecka. Narzędzie umożliwia rozpoznawanie we właściwym dla dziecka czasie (przed rozpoczęciem nauki szkolnej – tu zasadniczo: nauki pisania) możliwości i ograniczeń w sferze grafomotoryki (ujawniających się trudności, zachowań niepożądanych, które winny być niwelowane).

ZAKOŃCZENIE

Na potrzebę przygotowania nowego narzędzia diagnostycznego na podstawie badań empirycznych odpowiadających aktualnym realiom systemu oświaty w Polsce wskazuje dotychczasowy stan wiedzy na temat rozwoju sprawności grafomotorycznych u dzieci, sposobów diagnozowania trudności w tym zakresie i postępowania postdiagnostycznego.

Nowa technika diagnostyczna „Profil sprawności grafomotorycznych. Wersja dla dzieci realizujących obowiązek rocznego przygotowania przedszkolnego” jest aktualnie opracowywana w wersji do badań normalizacyjnych zaplanowanych we współpracy z gdańską Pracownią Testów Psychologicznych i Pedagogicznych.

Narzędzie dostarczy pożądaną informacji o poziomie sprawności grafomotorycznych dziecka przygotowującego się do nauki szkolnej. O możliwości oceny szerokok zakresowej stanowi ujmowanie grafomotoryki na dwu dopełniających się płaszczyznach (przebiegu oraz wytworu), z wielowymiarową oceną każdej z nich.

BIBLIOGRAFIA

- Bogdanowicz M., 2003, *Ryzyko dysleksji. Problem i diagnozowanie*, Gdańsk.
- Bogdanowicz M., Bućko A., Czabaj R., 2008, *Modelowy system profilaktyki i pomocy psychologiczno-pedagogicznej uczniom z dysleksją*, Gdynia.
- Bogdanowicz M., Kalka D., 2011, *Skala Ryzyka Dysleksji dla dzieci wstępujących do szkoły. SRD-6*. Gdańsk.

- Buchnat M., 2013, *Gotowość szkolna dzieci sześcioletnich ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi uczniów pierwszej klasy szkoły podstawowe*, „Studia Edukacyjne” 25, s. 115–136.
- Chojak M., 2016, *Rodzice a gotowość szkolna dzieci*, Lublin.
- Domagała A., 2012, *Symptomatology of Graphomotor Disorders – Situational Determinants and Assessment Difficulties*, „Logopedia”, 41, s. 143–158 [edycja cyfrowa: www.logopedia.umcs.pl].
- Domagała A., Mirecka U., 2010a, *Grafomotoryka a kształtowanie się sprawności ortograficznych. Problemy w edukacji szkolnej*, „Annales UMCS sectio FF Philologiae”, XXVIII, 1, s. 99–111.
- Domagała A., Mirecka U., 2010b, *Profil sprawności grafomotorycznych*, Gdańsk.
- Domagała A., Mirecka U., 2011, *Trudności grafomotoryczne ucznia wyzwaniem dla nauczyciela języka obcego*, „Neofilolog”, 36, s. 209–221.
- Domagała A., Mirecka U., 2014/2015, *Handwriting and Letter-Like Designs in the Clinical Assessment of Children with Multiple Disabilities*, „Logopedia”, 43/44, s. 99–107 [edycja cyfrowa: www.logopedia.umcs.pl].
- Domagała A., Mirecka U., 2015a, *Grafomotoryka u dzieci w wieku 7–13 lat* (wyd. 2 rozszerzone). Lublin.
- Domagała A., Mirecka U., 2015b, *Testy przesiewowe do badania umiejętności czytania i pisania*. „Nowa Audiofonologia”, 4 (4), s. 45–50.
- Domagała A., Mirecka U., 2016, *Metody diagnostyki i rehabilitacji trudności w czytaniu i pisaniu*. „Nowa Audiofonologia”, 5 (2), s. 53–61.
- Domagała A., Mirecka U., 2017a, *Handwriting in the computer age. Technique of graphomotor activities in pupils beginning primary school – experimental studies*, EDULEARN17 Proceedings, red. L. Gómez Chova, A. López Martínez, I. Candel Torres, Barcelona: IATED, 5550-5555.
- Domagała A., Mirecka U., 2017b, *Komunikacja pisemna i jej zaburzenia w perspektywie logopedycznej*, [w:] *Zaburzenia komunikacji pisemnej*, red. A. Domagała, U. Mirecka, Gdańsk, s. 87–109.
- Domagała A., Mirecka U., 2017c, *Procedura diagnozowania zaburzeń grafomotorycznych u dzieci ze schorzeniami neurologicznymi – propozycja własna*, [w:] *Neuropsychologia, neurologopedia i neurolingwistyka*, red. G. Jastrzębowska, J. Góral-Półrola, A. Kozolub, Opole, s. 493–505.
- Domagała A., Mirecka U., 2017d, *Skala oceny sprawności grafomotorycznych SOSG*, Gdańsk.
- Domagała A., Mirecka U., 2017e, *Zastosowanie „Profilu sprawności grafomotorycznych” w badaniach longitudinalnych*, [w:] *Współczesne tendencje w diagnozie i terapii logopedycznej*, red. D. Pluta-Wojciechowska, B. Sambor, Gdańsk, s. 249–264.
- Domagała A., Mirecka U., Majcher M., 2018, *Trudności w zakresie przebiegu czynności grafomotorycznych u dzieci z klas I oraz dzieci realizujących obowiązki rocznego przygotowania przedszkolnego*, „Logopedia”, 47, s. 155–168.
- Gałecki P., Święcicki Ł., 2015, *Kryteria diagnostyczne z DSM-5®. Desk reference*. Wrocław.
- Gruszczak-Kolczyńska E., 2011, *Nauczycielska diagnoza gotowości do podjęcia nauki szkolnej*. Kraków.
- Grzesiak J., Naskręt M., Bronikowski M., 2014, *Znaczenie koordynacji ruchów ręki w kształtowaniu umiejętności grafomotorycznych u dzieci w wieku 6–7 lat*, *Rozprawy Naukowe Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu*, 47, s. 131–139.
- Grzywniak C., 2013, *Dojrzałość neuropsychologiczna do szkolnego uczenia się dzieci sześciu- i siedmioletnich*, Kraków.
- Janiszewska B., 2012, *Diagnoza dojrzałości szkolnej*, Warszawa.
- Korendo M., Cieszyńska J., 2012, *Test do badania zagrożenia dysleksją SWM*, Kraków.
- Krasowicz-Kupis G., Wiejak K., Gruszczak-Kolczyńska K., 2015, *Katalog metod diagnozy rozwoju poznawczego dziecka na etapie edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej*, Warszawa.

- Kwaśniewska M., Lenzion J., Żaba-Żabińska W., 2018, *Wokół przedszkola. Program edukacji przedszkolnej oparty na warstwicowej koncepcji wychowania Stefana Kunowskiego*, Kielce.
- Rief S.F., Heimburge J.A., 2007, *How to Reach and Teach All Children Through Balanced Literacy. User-friendly strategies, tools, activities, and ready-to-use materials*, San Francisco.
- Skibska J., 2014, *Umiejętności dzieci 6-letnich rozpoczynających edukację w klasie I – komunikat z badań*, [w:] *Dziecko w sytuacjach uczenia się: konteksty i przestrzenie edukacyjne*, red. E. Jezierska-Wiejak, J. Malinowska, Wrocław, s. 171–186.
- St. John S., 2013, *Factoring in Fine Motor: How Improving Fine Motor Abilities Impacts Reading and Writing*, „Illinois Reading Council Journal”, 41(4), s. 16–24.
- Ziviani, I., Wallen, M. (2006). *The Development of Graphomotor Skills*, [w:] *Hand Function in the Child: Foundations for Remediation*, red. A. Henderson, C. Pehoski, s. 217–238. St. Louis.
- Tryzno, E. (2006). *Diagnoza edukacyjna dzieci 6-, 7-letnich rozpoczynających naukę (wersja po badaniach pilotażowych)*, Gdańsk.
- Wilgocka-Okon B., 2010, *Gotowość szkolna dzieci sześciolletnich*, Warszawa.